

Mediemyndigheten

LÄRARHANDLEDNING UPPHOVSRÄTT OCH "LILLA UPPHOVSRÄTTSFRÅGAN"

Text: Kunskapskraft och media AB
Form: Kunskapskraft och media AB
Mediemyndigheten 2024

Fotografer

Omslag: Bruce Mars, Unsplash

Insida: Haley Powers, Unsplash

Sidan 5: Annelieke Bosdijk, Unsplash

Sidan 7: Debby Hudson, Unsplash

Innehåll

Förord	5
Om upphovsrätt	6
En praktisk definition av upphovsrätt	8
Upplägg	9
Materialet består av	9
Syfte	10
Dina förberedelser	10
Metod	10
ÖVNING 1 - Frågor till filmerna	11
ÖVNING 2 - Arbeta med filmerna	13
Reflekterande uppgift	13
Elevmaterial - Arbeta med filmerna	14
Stödord	14
Reflekterande uppgift	14
ÖVNING 3 - En praktisk uppgift: Skapa en affisch om upphovsrätt	15
Elevmaterial - Skapa en affisch om upphovsrätt	16
Ur läroplanen	17
Mål för grundskolan	17
<i>Samhällskunskap åk 4-6</i>	17
<i>Bild åk 4-6</i>	17
<i>Svenska åk 4-6</i>	17
<i>Samhällskunskap åk 7-9</i>	18
<i>Bild åk 7-9</i>	18
<i>Svenska åk 7-9</i>	18
Länkar	18
Om Mediemyndigheten	19

Detta material är till för dig som arbetar i skolan och handlar om hur du tillsammans med dina elever kan uppmärksamma och undervisa om upphovsrätt.

Syftet med lärarhandledningen är att introducera och utforska begreppet upphovsrätt på ett engagerande och pedagogiskt sätt för elever på mellanstadiet och högstadiet. Övningarna utgår från tio kortfilmer, "Lilla upphovsrättsfrågan", var och en med fokus på olika aspekter av upphovsrätt, såsom vad det innebär, varför det är viktigt och hur det påverkar vårt dagliga liv.

Varje film följs av en diskussions- och reflektionsdel, där eleverna får reflektera över innehållet och diskutera tillsammans med sina klasskamrater. Genom diskussioner får eleverna möjlighet att dela sina tankar och åsikter, samt att utveckla en djupare förståelse för upphovsrätten. Handledningen innehåller även en praktisk övning där eleverna använder sina nya kunskaper i ett avgränsat sammanhang.

Med handledningen får du som lärare ett strukturerat och enkelt sätt att integrera upphovsrätt i undervisningen, samtidigt som eleverna får en lärorik erfarenhet som främjar deras medie- och informationskunnighet.

Förord

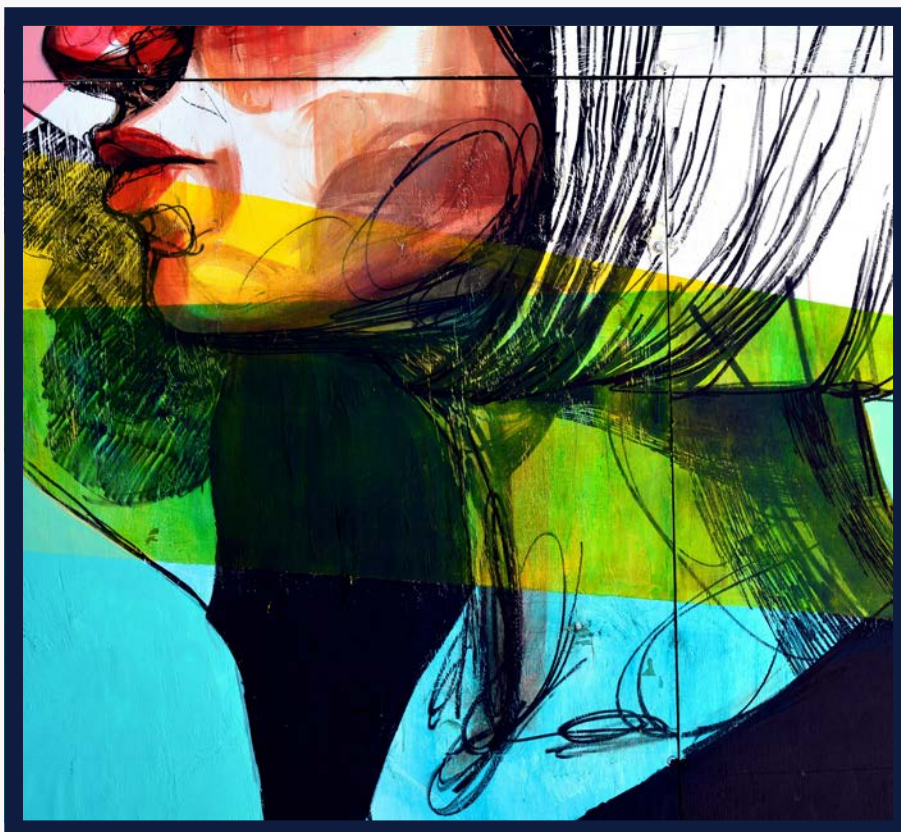
Att förstå och respektera upphovsrätten är av stor vikt för unga i dagens digitala värld. Med den snabba spridningen av information och tillgången till digitala verk är det mer relevant än någonsin för elever i skolan att ha kunskap om sina rättigheter och skyldigheter när det gäller användning av kreativt material. Att informera barn och unga om upphovsrätt är en del av Mediemyndighetens arbete med barns och ungas rättigheter och trygghet på nätet samt en del av vårt uppdrag kring medie- och informationskunnighet.

I handledningen hittar du övningar som är anpassade för elever på mellanstadiet och högstadiet. Övningarna är utformade för att vara pedagogiskt meningsfulla samtidigt som de är roliga och engagerande för eleverna. Genom filmer, diskussioner och grupparbeten får eleverna en bättre förståelse för begrepp som upphovsrätt och plagiering.

Genom att integrera upphovsrätt i undervisningen kan vi rusta barn och unga med de färdigheter och den medvetenhet de behöver för att agera som ansvarstagande digitala medborgare. Genom att lära sig att respektera andras skapelser och förstå rättigheterna till sina egna verk kommer eleverna att kunna navigera i den digitala världen med bättre medvetenhet om rättigheter och skyldigheter.

Om upphovsrätt

Upphovsrätt är ett viktigt rättsområde som reglerar användningen av kreativt material såsom texter, bilder och musik. För elever på mellanstadiet och högstadiet är det viktigt att förstå och respektera upphovsrätten både i skolan och på fritiden. Genom att lära sig om upphovsrätt blir eleverna medvetna om att respektera andras verk och rättigheter samtidigt som de får kunskap om sina egna rättigheter som skapare.

Upphovsrätt skyddar rätten till kreativa/konstnärliga verk. Den uppstår automatiskt så fort ett verk skapas och nedtecknas på något sätt, oberoende av om det registreras eller inte. Detta innebär att så fort du ritar en bild, skriver en text eller komponerar en låt, äger du automatiskt upphovsrätten till verket, i alla fall om det du skapat uppnår en viss originalitet.

Upphovsrätten finns till för att främja innovation och kreativitet genom att ge skapare incitament att fortsätta producera och dela sina verk. Genom att säkerställa att skapare får erkännande och ekonomisk ersättning, uppmuntrar upphovsrätten till fortsatt kulturell och ekonomisk utveckling.

Exempel på vad som skyddas av upphovsrätt inkluderar litterära verk som böcker och artiklar, konstnärliga verk som målningar och skulpturer, musikaliska verk som låtar och kompositioner, samt digitala verk som programkod och webbsidor.

I skolarbetet kan upphovsrätten påverka på flera sätt. Elever måste vara medvetna om att använda andras verk på ett lagligt sätt genom att ange källor och upphovsrättsinnehavare som till exempel fotografer samt att undvika att kopiera eller plagiera material utan tillstånd. Det främjar inte bara etiska avvägningar utan bidrar också till att elever utvecklar sina egna kunskaper och färdigheter.

På fritiden, särskilt när man använder mobila enheter, är det viktigt att vara medveten om upphovsrätten. Att dela bilder, ladda ner musik, filmer eller appar olagligt kan faktiskt leda till rättsliga konsekvenser. Genom att välja lagliga alternativ och betala för innehåll stöder man skaparna och främjar en rättvis fördelning av intäkter.

Sammanfattningsvis är upphovsrätt en grundläggande princip som spelar en viktig roll både i skolan och på fritiden. Genom att förstå och respektera upphovsrätten kan vi främja innovation, skydda upphovsrättsinnehavarens rättigheter och skapa en mer rättvis och hållbar kulturell miljö.

En praktisk definition av upphovsrätt

Upphovsrätt är som ett slags "äganderätt" till saker som vi skapar, som teckningar, berättelser eller musik. Det betyder att när vi gör något kreativt, ritat en bild eller skriver en historia, är det vår. Precis som vi inte vill att någon ska ta våra saker utan lov, så är upphovsrätten ett sätt att säga att det vi skapar är vårt och att andra behöver fråga om de får använda det.

Upplägg

Upphovsrätt är som en regel som säger vad vi får och inte får göra med saker vi skapar och som andra har skapat. Här börjar vi från början och konstaterar att det är viktigt att respektera andras verk. Upphovsrätten skyddar olika sorters skapande. I vissa fall är reglerna tydliga, medan de i andra fall kan vara mer komplicerade.

Genom att arbeta med övningarna får eleverna lära sig mer om hur upphovsrätten påverkar dem. Eleverna får utforska hur upphovsrätten fungerar och varför det är viktigt att följa reglerna när vi delar med oss av våra egna skapelser och när vi konsumerar det som andra har skapat. Materialet avslutas med en praktisk uppgift där eleverna får prova att själva skapa något, en affisch, och sedan fundera över rättigheterna till sitt och andras verk.

Materialet består av

Materialet du kommer att arbeta med består av:

- **Lilla upphovsrättsfrågan >>>**
En filmserie i tio delar som tar upp aktuella frågor som rör barns och ungas medieanvändning med fokus på upphovsrätt.
- **Vad är upphovsrätt? >>>**
Här kan eleverna läsa om upphovsrätt på svenska, engelska och arabiska. Detta material kan du som har mer självgående elever använda för att fördjupa arbetet om upphovsrätt. Materialet kan också vara ett bra stöd för dig som arbetar med nyanlända

Syfte

Syftet med övningarna är att ge grundläggande kunskaper om upphovsrätt och hur den påverkar vår dagliga interaktion med olika typer av material. Vi lever i en värld där vi ständigt möter olika typer av skapade verk, från böcker till musik till bilder på sociala medier.

Det är därför viktigt att förstå att dessa verk har skapats av någon och att vi måste respektera upphovspersonernas rättigheter. Genom att lära oss om upphovsrätt blir vi bättre rustade att förstå och hantera det material vi möter, samtidigt som vi utvecklar en medvetenhet om våra egna rättigheter och skyldigheter som skapare och användare av kreativa verk.

Dina förberedelser

- Läs igenom hela lärarhandledningen så att du får en överblick och ger dig själv utrymme att förbereda eventuella anpassningar, till exempel hur du introducerar och genomför övningar för att passa dina elevers nivå.
- Titta på filmerna så att du har en uppfattning om innehållet. Det gör också att du kan välja vilka filmer som du vill fokusera på tillsammans med dina elever.
- Förbered också med färgpennor, svarta pennor, större papper.

Metod

- **ÖVNING 1:** Frågor till filmerna
- **ÖVNING 2:** Arbete med filmerna
- **ÖVNING 3:** Praktisk uppgift - Skapa en affisch

ÖVNING 1 - Frågor till filmerna

Följ upp filmerna ni har sett genom att prata om innehållet. Till din hjälp får du två frågor till respektive film.

1 Film: Vad är upphovsrätt?

- Vilket syfte har upphovsrätten, t.ex. när det gäller skapande av musik, film och bild?
- Varför är det viktigt för skapare att det finns en upphovsrätt som skyddar deras verk?

2 Film: Är man ansvarig för allt man lägger upp i sociala medier?

- Vilket ansvar har du när du lägger upp innehåll på sociala medier?
- Vad kan du göra för att vara säker på att det innehåll du delar på sociala medier inte bryter mot upphovsrätten?

3 Film: Får nyheter delas hur som helst?

- Vad är viktigt att tänka på innan du delar nyheter på sociala medier med tanke på upphovsrätten?
- Hur kan du göra för att vara säker på att du delar nyheter på korrekt sätt?

4 Film: Får man dela en bild som man fått av sin kompis?

- Är det lagligt att dela en bild som du har fått av en kompis utan att först fråga om tillstånd?
- Vad bör du göra om du vill dela en bild som din kompis har skickat till dig, för att vara säker på att du respekterar upphovsrätten och din kompis rättigheter till bilden?

5 Film: Får man dela bilder på personer man inte känner?

- Är det lagligt att dela bilder på personer man inte känner på sociala medier utan deras tillstånd, med tanke på upphovsrätten och andra lagar?
- Vad bör man tänka på innan man väljer att dela en bild på en person man inte känner på nätet, med hänsyn till deras integritet?

6 Film: Hur säljer man sin musik?

- Vilka olika sätt finns det för en musiker att sälja sin musik till lyssnare och fans?
- Vad är skillnaden mellan att sälja sin musik genom digitala plattformar jämfört med att sälja fysiska exemplar som CD-skivor eller vinylskivor?

7 Film: Kan man sälja hela sin upphovsrätt?

- Är det möjligt för en skapare att sälja hela eller delar av sin upphovsrätt till något de har skapat?
- Vilka fördelar eller nackdelar kan det ha för en skapare att sälja sin upphovsrätt till ett verk?

8 Film: Får föräldrar lägga ut bilder på sina barn utan tillåtelse?

- Är det lagligt för föräldrar att lägga ut bilder på sina barn på sociala medier utan deras tillstånd?
- Vilka överväganden bör föräldrar ta hänsyn till innan de väljer att publicera bilder på sina barn online, med hänsyn till deras integritet?

9 Film: Får ett politiskt parti spela någons musik utan tillstånd?

- Är det tillåtet för ett politiskt parti att spela musik av en artist på sina politiska evenemang utan att behöva betala för användningen av musiken?
- Vad kan ett politiskt parti göra för att använda musik på sina evenemang på ett lagligt sätt med hänsyn till artistens rättigheter?

10 Film: Kan det vara olagligt att se film på nätet?

- Kan det vara olagligt att titta på en film på nätet om man inte betalar för den eller använder en plattform som inte har licens för att visa den?
- Vilka risker kan finnas om du tittar på film via piratsajter online med avseende på upphovsrätten? Vad kan konsekvenserna bli om man blir upptäckt?

ÖVNING 2 - Arbeta med filmerna

Följ upp filmerna ni har sett genom att prata om innehållet. Till din hjälp får du två frågor till respektive film.

1 Stödord

Uppmuntra eleverna att lyssna noga och anteckna stödord. Sådana ord de kanske inte förstår, eller som de tycker är viktiga för sammanhanget.

2 Sammanfatta

Nu får eleverna hjälpas åt att sammanfatta filmen med hjälp av sina stödord i mindre grupper. Eleverna använder stödorden för att skriva en kort sammanfattande text.

Reflekterande uppgift

Be eleverna skriva om de kan komma på något nytt som de lärde sig i filmen.

På vilket sätt kan den nya kunskapen förändra elevens val och beteende i vardagen, antingen i skolan eller på fritiden.

Elevmaterial - Arbeta med filmerna

Stödord

Individuellt

Titta på filmen som läraren visar, lyssna noga och anteckna stödord. Sådana ord du kanske inte förstår, eller som du tycker är viktiga.

.....

.....

I grupp

Samarbeta i grupp med att hjälpas åt att sammanfatta filmen med hjälp av era stödord. Avsluta med att skriva en kort sammanfattande text.

.....

.....

Reflekterande uppgift

Individuellt

Skriv ett eller två exempel på något nytt som du lärde dig i filmen.

.....

.....

På vilket sätt kan den nya kunskapen förändra dina val i vardagen, antingen i skolan eller på fritiden. Skriv ett eller två exempel.

.....

.....

ÖVNING 3 - En praktisk uppgift: Skapa en affisch om upphovsrätt

Mål: Att eleverna förstår vikten av upphovsrätt och hur den påverkar deras vardag, både i skolan och på fritiden. Eleverna ska kunna kommunicera dessa idéer på ett enkelt sätt med en affisch riktad till andra unga i samma ålder.

Gör så här: Du kan gå igenom uppgiften i helklass. Du kan också skriva ut sidan med elevmaterialet och dela ut till eleverna.

Elevmaterial - Skapa en affisch om upphovsrätt

- 1** Fundera över vad upphovsrätt innebär och hur den påverkar er i vardagen, både i skolan och på fritiden. Tänk på situationer där ni har stött på frågor om upphovsrätt, till exempel om ni får dela bilder som ni har fått av en kompis via sociala medier, eller om det är lagligt att titta på filmer på nätet utan att betala.
- 2** Välj ett ämne att fokusera på för er affisch. Bestäm er för vilken information ni vill ha med och hur ni vill kommunicera den.
- 3** När ni är nöjda med er skiss: använd färgpennor, pennor eller andra material för att skapa affischen på ett större papper. Använd tydlig och lättläst text samt bilder som förstärker ert budskap om upphovsrätt.
- 4** Fundera över vad upphovsrätt innebär och hur den påverkar er i vardagen, både i skolan och på fritiden. Tänk på situationer där ni har stött på frågor om upphovsrätt, till exempel om ni får dela bilder som ni har fått av en kompis via sociala medier, eller om det är lagligt att titta på filmer på nätet utan att betala.
- 5** Efter att ni har skapat affischen, ta en stund och reflektera över det ni har lärt er om upphovsrätt. Prata också om vem som äger upphovsrätten till det ni har skapat? av en kompis via sociala medier, eller om det är lagligt att titta på filmer på nätet utan att betala.

Ur läroplanen

Kunskap om upphovsrätt är avgörande för att elever på mellanstadiet ska kunna navigera i den digitala världen enligt läroplanen för grundskolan (LGR 22). Genom att förstå och respektera upphovsrätten utvecklar eleverna medie- och informationskunnighet samt etiskt beteende vid användning av kreativt material.

Mål för grundskolan

Samhällskunskap åk 4–6

Hur digitala och andra medier kan användas ansvarsfullt utifrån sociala, etiska och rättsliga aspekter.

Samhällets behov av lagstiftning samt några olika lagar och påföljder. Kriminalitet och möjliga konsekvenser för individ och samhälle.

Bild åk 4–6

Framställning av berättande och informativa bilder, till exempel serier och illustrationer till text.

Rättigheter och skyldigheter samt etiska frågeställningar vid användning av bilder i olika sammanhang.

Mediebilder, till exempel reklam- och nyhetsbilder.

Svenska åk 4–6

Gemensamt och enskilt skrivande. Strategier för att skriva olika typer av texter med anpassning till deras uppbyggnad och språkliga drag. Skapande av texter där ord, bild och ljud samspelar, såväl med som utan digitala verktyg.

Bearbetning av egna och gemensamma texter till innehåll och form. Att ge och ta emot respons på texter.

Olika former av samtal. Att lyssna aktivt, ställa frågor, uttrycka tankar och känslor samt resonera och argumentera i olika samtalssituationer och i samband med demokratiska beslutsprocesser.

Samhällskunskap åk 7–9

Hur media produceras, distribueras och konsumeras samt vilka möjligheter och svårigheter det kan innebära för mediernas roll i ett demokratiskt samhälle.

Bild åk 7–9

Framställning av berättande, informativa och samhällsorienterande bilder om frågor som är angelägna för eleverna.

Rättigheter och skyldigheter samt etiska frågeställningar vid användning och spridning av bilder. Eventuella konflikter mellan yttrandefrihet och integritet vid användning och spridning av bilder.

Svenska åk 7–9

Gemensamt och enskilt skrivande. Strategier för att skriva olika typer av texter med anpassning till deras uppbyggnad och språkliga drag. Skapande av texter där ord, bild och ljud samspelar.

Olika former av samtal. Att delta aktivt, uttrycka känslor, tankar och kunskaper, lyssna, ställa frågor och föra resonemang, samt formulera och bemöta argument.

Skillnader i språkanvändning beroende på syfte, mottagare och sammanhang. Språkets betydelse för att utöva inflytande.

Hur man refererar, citerar och gör källhänvisningar, även referenser till digitala medier.

Länkar

Vill du läsa mer om upphovsrätt kopplat till undervisning och skolarbete?

[Dina rättigheter online](#) (Mediemyndigheten)

[För barn och unga](#) (Mediemyndigheten)

[Lilla upphovsrättsskolan](#) (Patent- och registreringsverket)

[Vadå Upphovsrätt?](#) (Skolverket)

Mediemyndigheten

Om Mediemyndigheten

Mediemyndigheten ska verka för yttrandefrihet, medie- och informationskunnighet samt möjligheterna till mångfald och tillgänglighet på medieområdet. Vi ska också verka för att stärka barn och unga som medvetna medieanvändare, ta tillvara deras erfarenheter samt verka för att skydda barn från skadlig mediepåverkan.

Denna lärarhandledning är framtagen inom ramen för Safer Internet Centre som är en gemensam kraftsamling för barns och ungas trygghet på nätet. Projektet drivs av Mediemyndigheten tillsammans med Bris och ECPAT.

